

Speleološko društvo (1895-1899), Leta uradnih raziskav (1900-1914), Leta sprememb (1915-1925), Čas Martelovih naslednikov (1926-1938). Sledijo pisma, ki se tičejo Martela po njegovi smrti, zadnje, 1034., je pismo L. Balsana Martelovi vdovi iz l. 1949.

Delo zaključuje seznam pisem (prejetih in tistih, ki jih je sam pisal), seznam francoskih departmajev in tujih dežel, kjer je potoval, Martelov kronološki življenjepis ter prav na koncu nenavadni "postface" z naslovom "Marteloscopia infernale" izpod peresa pred nekaj leti umrlega B. Gèza.

Knjiga predstavlja predvsem dejstva, gradivo za nadaljnje delo tistih, ki se ukvarjajo z Martelovo biografijo, kot tudi tistih, ki se ukvarjajo z zgodovino speleologije. Za nas je morda najzanimivejše, kako so v tej korespondenci zastopani naš kras in naše jame. Med korespondenco za leto 1893 (takrat je bil na "misiji" po dinarskem krasu) sta obširno pismo in poročilo ministru (na dobrih 3 straneh!), leto 1894 pa se začne s pismom postojnskem okrajnemu glavarju - predsedniku Jamske komisije, v katerem priporoča, naj podpirajo postojnsko društvo Anthron. V preglednem življenjepisu je npr. po dnevih navedeno, kdaj je prišel na Kranjsko in kaj je kakšen dan počel. Tako piše za "23. september 1893 (sobota): obiskal je Škocjanske jame; meri višine stropov s papirnatim balonom." Pregled vseh objavljenih pisem s ciljem ugotoviti, katera se še morda tičejo našega krasa oziroma so pomembna za zgodovino našega krasoslovja in speleologije, bi bila že prava raziskava.

Posebne poglavje so ilustracije. Vsega skupaj je 551 črnobelih, med njimi največ fotografij (številne je posnel Martel), risb, faksimil pisem in jamskih načrtov, razglednic in dopisnic, zemljevidov itd. Na 61 slikah je Martel, 11 pa jih predstavlja motive z našega krasa oziroma dokumente, ki se tičejo naših krajev. Poleg tega, da je to pravi Martelov album, zbirka slik iz številnih jam, zgodovina pionirskega obdobja francoske speleologije, je to tudi neke vrste ilustrirana zgodovina speleološke tehnike, kar je svetovnega in ne le francoskega pomena. Da ne omenjam portretov oziroma "akcijskih posnetkov" tako znanih jamarjev (Casteret, De Jolly, Gèze) kot tudi naravoslovcev in sploh ljudi, pomembnih predvsem za znanost konec prejšnjega in v začetku tega stoletja.

La plume et les gouffres ni knjiga, ki bi jo človek prebral in odložil, sploh ne vem, če jo bo kdo prebral v celoti, saj je to delo, gradivo, ki mora biti nekje pri roki, saj človek nikoli ne ve, kdaj mu bo prišlo prav, kaj bo kaj potreboval od nje: podatek, datum, ilustracijo? Žal te knjige verjetno ne bo v številnih knjižnicah po Sloveniji, vseeno pa je nihče, ki se bo ukvarjal z zgodovino našega krasoslovja in speleologije, z zgodovino jamarske tehnike, s krasoslovno in speleološko bibliografijo ali biografijo, ne sme prezreti.

Andrej Kranjc

ZBORNİK DRUŠTVA ZA POVJESNICU.
Sv. 3. Klana, 1997

God. 1992. priredena je proslava u povodu 150. godišnjice rođenja dr. Matka Laginje, hrvatskoga narodnog preporoditelja Istre, koja se tijekom nekoliko dana odvijala u Zagrebu, Kastavu, Klani in Ronjgima. God. 1993. održan je prvi znanstveni skup, čiji su rezultati sljedeće godine - dopunjeni drugim tekstovima - objavljeni u tada pokrenutom "Zborniku" (glavni urednik Ivan Šnajdar, članovi Uredništva Anton Starčić Šopec i dr. Petar Strčić). U 1997. god. objavljen je na 275 stranica treći zvezak "Zbornika".

"Zbornik" je sadržajno podijeljen u sedam rubrika, a na početku je tiskana uvodna riječ predsjedništva Društva. Najprije je dan integralni ili dopunjeni materijal u cjelini pod naslovom "Treći kulturno-znanstveni skup 'Dani dr. Matka Laginje', Klana, 16. i 17. ožujka 1996." Na prvome mjestu objavljen je filološki prilog mr. Silvine Vranić, "Mjesni govor Škalnice u jezičnom okruženju" (Škalnica je jedno od pet naselja u općini Klana, pored Breze, Klane, Lisca i Studene); u članku su analizirane fonološke i morfološke značajke ovoga ekavskoga govora čakavskoga sustava. Mr. Stanislav Gilić, pak, govori o "Toponomiji katastarske općine Klana"; autor je uspio prikupiti 612 toponimskih jedinica. Najprije ih je iznio inverzivnim abecednim redom, zatim je dao raščlambu prema sufixima i toponimiziranim imenicama bez tvorbenih preinika/ preoblika, zatim je ukazao na objekt koji nije toponimiziran u samostalnom obliku već u toponimijskoj sintagmi, te na dvočlane i tročlane toponime prema jednočlanim i dvočlanim; upozorio je na novonastale toponime prema toponimiziranom objektu te na toponime složene s prijedlogom "na" i "va" koji ne pretpostavljaju jednočlane i onda kada postoje apelative plodne toponimizacije. Prof. dr. Mirjana Strčić donosi članak "O prvim pjesmama Matka Laginje", pa u okviru radnje objavljuje do sada nepoznatu Laginjinu pjesmu "Naša dvista-godišnjica" čime je Laginja obilježio nasilnu smrt bana Petra Zrinskoga i Frana Krste Frankopana 1671. godine u Bečkom Novom mjestu. Laginja je bio talentirani književnik, ali svoj je dar zatomio i podredio ga aktualnoj, vrlo teškoj borbi hrvatskoga i slovenskoga naroda u 19. i 20. st. za očuvanje samobitnosti. Mr. Željko Klaić proučio je materijal koji govori o Laginji kao političaru u zagrebačkom tisku dvadesetih godina. Naime, Laginja je nakon talijanske okupacije njegova zavičaja bio primoren emigrirati te je nastavio politički djelovati u Zagrebu, gotovo do smrti 1930. godine. Ranko Starac u članku "Gradina" u Klani - rezultat istraživanja u 1996. godini" daje uvid u prvu etapu svojih arheoloških istraživanja i konzervatorskih radova na ostacima dijela srednjevekovnoga kaštela feudalnih gospodara klanjske gospostije odnosno vojničke utvrde koja se nalazila ponad samoga mjesta Klane. S kaštela se lako kontrolirao

živ promet, ali utvrđa je bila i značajno vojno uporište u doba ratova. Uz članak je tiskano i više fotografija lokaliteta i crteža nađenih ulomaka. Albino Senčić svojim je tekstom upozorio na matične knjige Klane koje su u riječkome Povijesnom arhivu sačuvane od 1821. god. dalje. Dao je i podrobniji uvid u ono što sve otkrivaju (npr., jezik na kojemu su pisane, prezimena, imena, zanimanje roditelja, primalje, svećenici itd.). Nenad Labus daje rad pod naslovom "Građa fonda 'Kotarsko poglavarstvo Podgrad' kao izvor za povijest Klane i okolice"; fond se nalazi u Povijesnom arhivu u Rijeci, a sastoji se od građe kotarskih povjerenstava Lovrana, Kastava i Fünfernberga te građe samoga poglavarstva Podgrada; postoji i fond Kotarski sud Podgrad. Cjelina ima više stotina kutija, a odnosi se na građu iz 19. st. (od 1809. do 1868. godine). Autor je po prezimenima dao popis ostavinskih predmeta za mjesta Lisac, Klana, Studena, Škalnica, Veli i Mali Brgud od 1839. do 1850. te popis šumarskih prekršilica iz 1845. godine. Osobito je zanimljiv sadržaj kratkoga teksta mr. Tatjane Paić-Vukić: "Tko je bio Malkoč-beg, turski vojskovođa poražen pod Klanom 1559. godine?" Naime, taj poznati ratnik u turskoj, bosansko-hercegovačkoj i hrvatskoj povijesti, tē je godine s uspjehom poharao dio Hrvatske i Slovenije, a na povratku (2. veljače) doživio je poraz pod Klanom. Tome je zatno pridonijela dobra priprema obrambenoga sustava kapetana Ivana Lenkovića na području Kostela, Klane i Grobnika. Potres u Klani 1870. god. predmetom je zanimanja Ivana Šnajdara. Naime ta je prirodna nepogoda uništila gotovo sve kuće u Klani, a srušeni su i ostaci Gradine ponad nje. Autor donosi i izvorni tekst popisa štete u iznosu od 47.805 forinti; članak je popraćen crtežima i fotografijama. Ta je katastrofalna elementarna nepogoda za duže razdoblje unazadila život klanjskoga područja. Antun Giron u radu "Osnivanje upravne općine Klana 1925. godine" govori o razdoblju talijanske okupacije, kada je granica između kraljevine Italije i SHS prolazila preko klanjskog područja tako da je manji dio (Studena) pripadao Jugoslaviji, ali ne i njezino šumsko bogatstvo. Najprije je bila osnovana velika općina Matulji, ali kad se prigodom izbora pokazala apsolutna hrvatska prevaga, formirana je općina Klana kako bi se bolje kontroliralo ovo pogranično područje. (U Klani je bio smješten i veliki vojni garnizon). Dr. Petar Strčić dao je "Povijest Klane. Nacr. pregleda"; naročito ističe pohvalnu djelatnost Društva za povjesnicu / Katedre Čakavskoga sabora Klana, koja je bitno pridonijela brzom stjecanju sve širega i boljega znanja o Klani (npr., u jugoslavenskim i hrvatskim enciklopedijama nema natuknice o Klani).

U drugim su rubrikama objavljeni tekstovi posebno pribavljeni za ovaj "Zbornik". Tako u cjelini "Matko Laginja" Ivan Šnajdar objavljuje "Podnesak Matka Laginje o potrebi uvođenja hrvatskoga jezika u istarske urede" (Volosko, 12. veljače 1916.) te članak "Matko Laginja i pokušaj formiranja općine Klana 1899. godine". U rubrici "Prilozi i povijesno gradivo" Ivan Šnajdar daje četiri

svoja teksta: "Urbar gospoštine Klana" (s nekoliko faksimila), točnije rečeno - prijevod onih nekoliko izvoda iz toga urbara koji su sačuvani kod riječkih augustinaca (su bili redovnici vlasnici Studene i dijela Klane); "Crkve klanjskoga kraja. Crkva Navjesteņa Blažene Djevice Marije i sv. Antona Padovanskoga" (Klana je imala šest crkava: Sv. Trojstvo u kaštelu, Sv. Mihovil na groblju, Sv. Jerolim, Sv. Magdalena na Mlaki, Sv. Anton Padovanski na Vasi i zavjetna crkva sv. Roka na Sv. Roku (danas su u funkciji crkve sv. Jerolima, sv. Mihovila i sv. Roka); iz napisa "Rudnik željeza u Studenoj" otkriva se da su rudnik otvorili i vodili riječki redovnici augustinci u razdoblju od 1749. do 1752. godine; članak "Klana i njezine okolice na starim zemljopisnim kartama" sadrži opis i reprodukcije dijela karte iz 16., 17. i 18. stoljeća (dvije su donesene u boji; na njima je Klana upisana kao Kunilon, Koniglon, Clanaz, Clanas, Clan, Cloan, Clana, Klon, Khlan, Kolon, Klan in Klanna, a Škalica kao Scalizza, Scalniza i Schalniza). Anton Starčić Šopeć u tekstu pod naslovom "Runda", u čakavskom klanjskom govoru, piše o noćnoj stražarskoj službi dvojice muškaraca, što se nazivalo "runda".

"Domaća besida" obuhvaća "Poslovice i izreke", "Kako su edan put zvali misece va Klani", tri pjesme A. Starčića Šopeća te četiri pjesme Marija Taučara. Svi su tekstovi na čakavskom govoru klanjskoga područja.

Rubrika "Obljetnice" sadrži oveci napis Ivana Šnajdara "Jubileji" maestra Dušana Prašelja"; taj poznati skladatelj, muzikolog i dirigent iz Rijeke (Sušaka) dugo je godina vrlo plodno vodio klanjski mješoviti zbor "Matko Laginja".

Rubrika "Izvjješća" sadrži prikaz izložbe slika mjesnih slikara i staroga oružja koja je održana 16. i 17. ožujka 1996., tijekom III. Dana M. Laginje; napis je dala Anita Agrić.

Rubrika "Naš kraj u slici" ispunjena je s 24 slike starijega postanja te nekoliko panoramskih fotosnimaka iz 1996. godine.

Kako rekosmo, dio članaka obogaćen je nizom fotografija, crteža itd., a cijeli je zbornik protkan crtežima čiji je autor Josip Baraka.

Vecina članaka je znanstvenoga i stručnog karaktera te osim uvodnoga nacrtka imaju i bilješke te sažetke na engleskom jeziku.

Ukratko: treći svezak Društva za povjesnicu/Katedre Čakavskoga sabora u Klani znatan je iskorak u interdisciplinarnome proučavanju prošlosti i sadašnjosti ovoga područja nadomak Rijeke i Opatije, vrh Riječkoga zaljeva ponešto udaljenoga od mora; to vrlo bogato šumsko i lovno područje bogato je sadržajima iz dalje i novije prošlosti, te ima i vrijednih umjetničkih, arhitektonskih i drugih tekovina niza naraštaja.

Upravo je ovaj "Zbornik" lijep primjer kako se može tzv. mala sredina živo uklopiti u znanstveni život.

Snježana Hozjan